

La Poesia d'Horaci

Codi: 104203

Crèdits: 6

Titulació	Tipus	Curs	Semestre
2503702 Ciències de l'Antiguitat	OB	3	2

La metodologia docent i l'avaluació proposades a la guia poden experimentar alguna modificació en funció de les restriccions a la presencialitat que imposin les autoritats sanitàries.

Professor/a de contacte

Nom: Gemma Puigvert Planagumà

Correu electrònic: Gemma.Puigvert@uab.cat

Utilització d'idiomes a l'assignatura

Llengua vehicular majoritària: català (cat)

Grup íntegre en anglès: No

Grup íntegre en català: Sí

Grup íntegre en espanyol: No

Altres indicacions sobre les llengües

L'estudiant ha de tenir la disposició de seguir les classes impartides en català per bé que en el seu treball diari i en la comunicació a classe pot emprar, evidentment, el castellà (o una altra llengua propera, si és el cas).

Prerequisits

És aconsellable haver superat l'assignatura "L'Eneida" (segon curs, segon semestre). Altrament l'estudiant haurà de fer un esforç suplementari important per poder aprovar-la. Horaci presenta una dificultat superior a la de Virgili.

Objectius

Es tracta d'una assignatura inclosa dins la matèria *Filologia Llatina*. En certa manera suposa la continuïtat de l'assignatura *L'Eneida*, cursada el segon semestre del segon curs.

Descripció de l'assignatura (segons el pla d'estudis de Ciències de l'Antiguitat): "La poesia lírica en Roma. Características del género. Horacio. Contexto histórico. Traducción y comentario filológico".

Objectius: el treball a les classes presencials i, si escau, als seminaris i tutories, tindrà per objectiu que l'estudiant, en acabar el semestre, sigui capaç de:

- 1) Aplicar les tècniques que permeten la comprensió ràpida del text llatí.
- 2) Comprendre un text llatí sense usar el diccionari.
- 3) Traduir un text d'Horaci d'entre 20 i 25 versos en 1.30h.
- 4) Respondre qüestions gramaticals, de mètrica i d'estilística referides al text.
- 5) Respondre qüestions sobre el context històric en què s'emmarca el gènere i sobre la seva tradició posterior.

Competències

- Aplicar els coneixements gramaticals adquirits a l'anàlisi i comprensió dels textos grecs i llatins.
- Comentar un text literari aplicant-hi coneixements sobre gèneres, mètrica i estilística.
- Expressar-se oralment i per escrit en el llenguatge específic de la història, de l'arqueologia i de la filologia, tant en les llengües pròpies com en una tercera llengua.
- Interpretar textos escrits en llatí i en grec per conèixer la història i les civilitzacions clàssiques.

Resultats d'aprenentatge

1. Analitzar els components morfosintàctics d'un text llatí, identificant aquells que són propis d'un gènere literari o variant lingüística determinada.
2. Elaborar un comentari estilístic d'un text llatí.
3. Elaborar un comentari mètric d'un text llatí en vers.
4. Elaborar un discurs organitzat i correcte, oralment i per escrit, en la llengua corresponent.
5. Explicar el context de les obres literàries, els personatges i els temes i tòpics que s'han transmès a la tradició posterior.
6. Explicar el sentit general d'un text sense necessitat d'aplicar l'anàlisi morfosintàctica prèvia ni d'utilitzar el diccionari.
7. Extreure informació dels textos grecs i llatins sobre aspectes de realia especialment relacionats amb el seu context històric i cultural.
8. Identificar en els textos llatins les característiques d'un determinat gènere literari.
9. Traduir fragments de les obres llatines proposades.
10. Utilitzar tècniques ràpides de comprensió del text basades en els recursos semàntics que proporciona el coneixement del català, de l'espanyol i, si escau, d'altres llengües romàniques.

Continguts

CONTINGUTS

LA POESIA D'HORACI

I. LA LITERATURA DE L'ÈPOCA D'AUGUST. CONTEXT HISTÒRIC, POLÍTIC I SOCIAL

Lectures suggerides:

- Bieler, Ludwig, "La época de Augusto", en Id., *Historia de la literatura romana*, ed. Gredos, Madrid 1972, pp. 175-185.
- Moralejo, José Luis, **Horacio**, Gredos, Madrid 2012.

II. HORACI. DADES BIOGRÀFIQUES. OBRES

Lectures suggerides:

- Suetoni, *De uiris illustribus*, Vida d'Horaci.
- Albrecht, Michael von, *Historia de la literatura romana. Desde Andrónico hasta Boecio*. Volum I, Herder, Barcelona 1997, pp. 662-688.
- Beard, Mary, **SPQR. Una historia de la antigua Roma**, Crítica, Barcelona 2016.
- Moralejo, José Luis, **Horacio**, Gredos, Madrid 2012.
- Odes I, 3; II, 7.

- *Sàtires* I, 4; I, 6.

Vegeu també:

- Codoñer, Carmen (ed.), ***Historia de la literatura latina***, Cátedra, Madrid 1997.

III. LA POESIA LÍRICA A ROMA

Lectures suggerides:

- Codoñer, Carmen (ed.), *Géneros literarios latinos*, Salamanca 1997.
- Martin, René - Gaillard, Jacques, ***Les genres littéraires à Rome***, Nathan, París 1978.
- Alvar Ezquerro, Antonio, "La poesia lírica de Horacio. Los Epodos. Las Odas", a C. Codoñer, C. (ed.), *Historia de la literatura latina*, Cátedra, Madrid 1997.
- Cortés Tovar, Rosario, "Sátiras y Epístolas", a Codoñer, C. (ed.), *Historia de la literatura latina*, Cátedra, Madrid 1997.

IV. ELS TÒPICS HORACIANS I LA SEVA INFLUÈNCIA EN LA LITERATURA UNIVERSAL

Lectures suggerides:

- Martindale, Charles, "Horacio, Ovidio y otros" a Jenkyns, R. (ed.), *El legado de Roma*, Crítica, Barcelona 1995, pp. 161-196.

Vegeu també:

- Beard, Mary, ***La herencia viva de los Clásicos***, Barcelona 2013.
- Curtius, Ernst Robert, ***Literatura europea y edad media latina***, 2 vols., Mèxic 1978.
- Highet, Gilbert, *La tradición clásica*, 2 vols., Mèxic 1954.
- Jenkyns, Richard, *Un paseo por la literatura de Grecia y Roma*, Crítica, Barcelona 2015.

V. TEXTOS A TRADUIR

- Lectura i comentari d'una selecció de *Sàtires*:

I, 5 (viatge a Bríndisi); I, 6, 45-99 (aspectes de la vida de l'autor explicats per ell mateix); I, 8, 23-39 (encanteri d'unes bruixes; Canídia (vegeutambé *Epodes* 3, 5 i 7 i *Sàtires* II, 1 II, 8) i Sàgana); II, 8 (sopar de Nasidiè).

- Lectura i comentari d'una selecció d'*Epístoles*:

I, 13 (lliurament a August dels tres primers llibres de les *Odes*); II, I, 139-174 (orígens del teatre, *Graecia capta...*).

- Lectura i comentari d'una selecció d'*Epodes*:

2 (*Beatus ille*), 7 (planys per les guerres civils), 8 (a una vella nimfomana), 9 (alegria per la victòria d'Acci), 13 (*carpe diem*), 15 (A Neera).

- Lectura i comentari d'una selecció d'*Odes*:

I. 1 (dedicatòria a Mecenàs; exposició de diferents formes de vida); I. 4 (alegria i de la joventut); I. 5 (a Pirra); I. 9 (*carpe diem*); I. 11 (*carpe diem*); I. 14 (al·legoria de l'Estat); I. 22 (a Làlaga); I. 23 (a Cloe); I. 27 (escena de simposi); I. 37 (suïcidi de Cleòpatra); I. 38 (lloança dels petits plaers de la vida); II. 1 (conseqüències funestes de la guerra civil); II. 7 (antic esperit republicà d'Horaci); II. 10 (*aurea mediocritas*); II. 14 (*tempus fugit*); II. 16 (elogi de la pau i de la vida al camp; tema de l'*aurea mediocritas*); II. 17 (amistat amb Mecenàs); II. 20 (la immortalitat de l'artista) III. 5 (el valor i l'orgull de sentir-se romà; episodi de Règul); III. 9 (a Lídia; vegeu també *Odes* I, 8; I, 13 i I, 25); III. 13 (a la font de Bandúsia) III. 29 (invitació a Mecenàs perquè es traslladi a la vil·la d'Horaci i reposi de les seves tasques polítiques); III. 30 (consciència de la fama immortal del bon escriptor); IV. 7 (la mort acaba amb tot); IV. 14 (elogi d'August i de Tiberi); IV. 15 (elogi de la *pax augusta*).

VI. NOCIONS SOBRE PROSÒDIA I MÈTRICA APLICADES A LA POESIA HORACIANA. NOCIONS SOBRE EL DÍSTIC ELEGÍAC

Lectura suggerida:

- Ceccarelli, Lucio, *Prosodia y métrica del latín clásico*, ed. Universidad de Sevilla, Sevilla 1999.

VII. LECTURES OBLIGATÒRIES

- Horaci, *corpus* sencer.
- Moralejo, José Luis, *Horacio*, Gredos, Madrid 2012.

En aquesta assignatura s'han tingut en compte els aspectes de gènere de la manera següent:

- Selecció de aquelles poesies d'Horaci en què les protagonistes o personatges secundaris són dones.
- No permetent un ús sexista del llenguatge tant en les contribucions orals com escrites dels estudiantats.
- Garantint a classe una atmosfera de respecte envers la diversitat i pluralitat d'idees, persones i polítiques.
- Evitant l'estereotipificació de gènere en els exemples.
- Escrivint el nom sencer dels autors/-res de la bibliografia, en comptes de citar-los per la inicial.

Metodologia

L'estudiant s'haurà de responsabilitzar de dur diàriament el text proposat per a la traducció i el comentari filològic (*nulla dies sine linea*).

La tasca de traducció diària és fonamental si es vol superar amb èxit l'assignatura.

A classe la professora dedicarà temps a:

- 1) Llegir, traduir i comentar la selecció de textos proposada.
- 2) Proporcionar als estudiants mecanismes que els permetin augmentar progressivament el volum de text traduït.
- 3) Corregir els textos traduïts diàriament per l'estudiantat.
- 4) Comentar el contingut lingüístic, literari i sociocultural dels textos traduïts, amb èmfasi singular als aspectes relatius a la seva tradició posterior.
- 5) Explicar els continguts gramaticals, mètrics i estilístics.
- 6) Explicar continguts de *realia* que ajudin a contextualitzar el text.

L'estudiantat haurà d'emprar un diccionari universitari llatí-català/castellà; no els serà permès usar un diccionari escolar.

En el cas que les proves no es puguin fer presencialment s'adaptarà el seu format (mantenint-ne la ponderació) a les possibilitats que ofereixen les eines virtuals de la UAB. Els deures, activitats i participació a classe es realitzaran a través de fòrums, wikis i/o discussions d'exercicis a través de Moodle, Teams, etc. El professorat vetllarà perquè l'estudiant hi pugui accedir o li oferirà mitjans alternatius, que estiguin al seu abast.

Activitats formatives

Títol	Hores	ECTS	Resultats d'aprenentatge
Tipus: Dirigides			
CONTINGUTS TEÒRICS	6	0,24	5
EXERCICIS DE MÈTRICA I TRADUCCIÓ	8	0,32	2, 3, 9
TRADUCCIÓ DIÀRIA	45	1,8	1, 2, 3, 6, 7, 9
TRADUCCIÓ I COMENTARI FILOLÒGIC DELS TEXTOS	35	1,4	1, 2, 3, 6, 7, 8, 9
TÈCNIQUES DE COMPRESIÓ RÀPIDA D'UN TEXT LLATÍ	4	0,16	6, 10
Tipus: Supervisades			
EXERCICIS DE LECTURA I MORFOSINTAXI	7	0,28	1, 9
Tipus: Autònomes			
ESTUDI DE LÈXIC I REVISIÓ DE GRAMÀTICA	15	0,6	6, 10
LECTURES OBLIGATÒRIES	15	0,6	5, 8

Avaluació

I. EXERCICIS I PROVES D'AVUACIÓ

L'avaluació de l'estudiant es farà a partir de 5 activitats:

- 1) Resolució personal d'exercicis. L'estudiant ha de portar preparada la traducció cada dia per tal de demostrar la comprensió i aplicació dels continguts explicats a les classes presencials. Aquestes traduccions es podran demanar a l'aula sense avís previ, en començar o acabar la sessió. Percentatge: 10%
- 2) Prova de continguts teòrics: sobre el gènere literari, sobre el context històric, social i polític en què escriu Horaci i sobre la seva obra. Percentatge: 10%
- 3) Primera prova de traducció d'un text no treballat prèviament. Percentatge: 10%
- 4) Prova final de traducció d'un text no treballat prèviament, amb resolució de qüestions morfosintàctiques, estilístiques i mètriques. Percentatge: 50%
- 5) Prova de traducció de textos treballats prèviament a classe, amb resolució de qüestions morfosintàctiques, estilístiques i mètriques i de *realia*. Percentatge: 20%

II. CONDICIONS PER SER AVALUAT

NO AVALUABLES

Els i les estudiants que figurin a l'acta final, dels quals el professor no tingui dues o més evidències de les descrites, seran qualificats com a NO AVALUABLES.

AVALUABLES

Si el professor té dues o més evidències de l'estudiant, aquest serà qualificat en l'escala de suspens fins a excel.lent (o MH), d'acord amb els percentatges suara descrites.

Per estar en condicions de superar l'assignatura (aprobat-MH), l'estudiant, com a mínim, haurà d'haver realitzat:

- 1) La prova final de traducció d'un text no treballat prèviament, amb resolució de qüestions morfosintàctiques, estilístiques i mètriques i de *realia* i haver obtingut una qualificació major o igual a 4.
- 2) Un 75% dels exercicis periòdics.
- 3) El control de continguts teòrics.

En cas que la suma de la ponderació de les qualificacions fos igual o superior a 5, però no s'acomplís algun dels tres requisits esmentats anteriorment, l'estudiant serà qualificat amb un 4,5 (suspès).

III. CONDICIONS DE LA RECUPERACIÓ

Per poder-se presentar a la recuperació s'haurà de tenir com a mínim un 3,5 de nota mitjana de curs.

En la fase de recuperació, l'estudiant només podrà recuperar la prova final de traducció d'un text no treballat prèviament, amb resolució de qüestions morfosintàctiques, estilístiques i mètriques i de *realia*.

IV. CALENDARI DELS EXERCICIS I DE LES PROVES D'AVUACIÓ

1) Prova de continguts teòrics: sobre el gènere literari, sobre el context històric, social i polític en què escriu Horaci i sobre la seva obra. Percentatge: 10%. Data: 25 de març de 2021.

2) Primera prova de traducció d'un text no treballat prèviament. Percentatge: 10%. Data: 29 d'abril de 2021.

3) Prova final de traducció d'un text no treballat prèviament, amb resolució de qüestions morfosintàctiques, estilístiques i mètriques. Percentatge: 50%. Data: 27 de maig de 2021.

4) Prova de traducció de textos treballats prèviament a classe, amb resolució de qüestions morfosintàctiques, estilístiques i mètriques i de *realia*. Percentatge: 20%. Data: 3 de juny de 2021.

En cas que un/una estudiant no pugui assistir a una prova parcial o a la prova final de recuperació el dia fixat, no tindrà oportunitat de repetir l'examen, si no és que el professor ho considera oportú a la vista de la documentació acreditativa del motiu de l'absència.

En la prova de reavaluació, que serà programada per l'Equip de Deganat de la Facultat, els/les estudiants només podran recuperar la part corresponent a l'exercici final de traducció d'un text d'Horaci no treballat prèviament (50%).

V. PROCEDIMENT DE REVISIÓ DE LES QUALIFICACIONS

L'estudiant té el dret de revisar tots els exercicis i exàmens parcials i finals a classe i/o a les hores de tutoria de l'assignatura.

Per a la revisió de la qualificació final provisional i la de la prova de recuperació es fixarà un dia que serà anunciat al CV de l'assignatura.

Els/les estudiants tenen l'obligació de consultar l'acta de qualificació de l'assignatura abans del seu tancament per assegurar que no hi ha hagut cap error en el traspàs de notes per part de la professora.

VI. PLAGI

En cas que l'estudiant realitzi qualsevol irregularitat que pugui conduir a una variació significativa de la qualificació d'un acte d'avaluació, es qualificarà amb 0 aquest acte d'avaluació, amb independència del procés disciplinari que s'hi pugui instruir. En cas que es produeixin diverses irregularitats en els actes d'avaluació d'una mateixa assignatura, la qualificació final d'aquesta serà 0.

VII. DOCÈNCIA VIRTUAL O HIBRÍDA

En el cas que les proves no es puguin fer presencialment s'adaptarà el seu format (mantenint-ne la ponderació) a les possibilitats que ofereixen les eines virtuals de la UAB. Els deures, activitats i participació a classe es realitzaran a través de fòrums, wikis i/o discussions d'exercicis a través de Moodle, Teams, etc. El professorat vetllarà perquè l'estudiant hi pugui accedir o li oferirà mitjans alternatius, que estiguin al seu abast.

Activitats d'avaluació

Títol	Pes	Hores	ECTS	Resultats d'aprenentatge
PROVA DE CONTINGUTS TEÒRICS	10%	1,5	0,06	4, 5, 8
PROVA DE TRADUCCIÓ DE TEXTOS VISTOS A CLASSE	20%	1,5	0,06	1, 2, 3, 4, 5, 7, 9
PROVA FINAL DE TRADUCCIÓ D'UN TEXT NO VIST A CLASSE	50%	1,5	0,06	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 9, 10
RESOLUCIÓ PERSONAL D'EXERCICIS	10%	9	0,36	1, 2, 3, 5, 7, 9
TRADUCCIÓ D'UN TEXT BREU NO VIST A CLASSE	10%	1,5	0,06	1, 2, 3, 9

Bibliografia

BIBLIOGRAFIA

Històries de la literatura romana (obres de referència):

ALBRECHT, Michael Von, *Historia de la literatura romana*, 2 vols., Herder, Barcelona 1997.

CITRONI, Mario - CONSOLINO, Franca Ela, LABATE, Mario, NARDUCCI, Emanuele, *Letteratura di Roma antica*, Laterza, Roma-Bari 1997.

CODOÑER, Carmen (ed.), *Géneros literarios latinos*, Salamanca 1997.

CODOÑER, Carmen (ed.), *Historia de la literatura latina*, Cátedra, Madrid 1997.

KENNEY, Edward John - CLAUSEN, Wendell Vernon (eds.), *Historia de la literatura clásica. II. Literatura latina*, Gredos, Madrid 1989.

MARTIN, René - GAILLARD, Jacques, *Les genres littéraires à Rome*, Nathan, París 1992.

ZEHNACKER, Hubert - FREDOUILLE, Jean Claude, *Littérature latine*, PUF (Presses Universitaires de France), París 1993.

Per a la contextualització històrica de les obres recomanem:

BEARD, Mary, *SPQR. Una historia de la antigua Roma*, Crítica, Barcelona 2016.

GRIMAL, Pierre, *La civilización romana. Vida, costumbres, leyes, artes*, Barcelona 1999.

GRIMAL, Pierre, *Historia de Roma*, Paidós, Barcelona 2005.

HACQUARD, Georges et al., *Guía de la Roma Antigua*, Atenea, Madrid 2000.

LANE FOX, Robert, *El mundo clásico. La epopeya de Grecia y Roma*, Crítica, Barcelona 2007.

Per a la tradició en la literatura europea de les obres clàssiques recomanem:

CURTIUS, Ernst Robert, *Literatura europea y edad media latina*, 2 vols., Mèxic 1978.

HIGHET, Gilbert, *La tradición clásica*, 2 vols., Mèxic 1954.

JENKINS, Richard (ed.), *El legado de Roma. Una nueva valoración*, Crítica, Barcelona 1995 (caps. V, VII).

És obligat tenir com a diccionari de capçalera, al costat dels bilingües, el de HOWATSON, M. C., ***Diccionari de la Literatura Clásica***, Alianza Editorial, Madrid 1991.

RECURSOS EN XARXA

<http://www.culturaclasica.com>

<http://interclassica.um.es>

<http://www.cnice.mecd.es>

<http://www.unicaen.fr/rome>

<http://www.xtec.cat/~sgiralt/>

<http://pagines.uab.cat/culturaclassicagrauhumanitatsuab>

Recorregut virtual pel Fòrum de Roma:

<http://archeoroma.beniculturali.it/carcer-tullianum>

HORACI

Edicions:

Q. Horatii Flacci Opera, ed. de David Roy Shackelton Bailey, Stuttgart 1985 (Munic-Leipzig 2001).

Q. Horatii Flacci Opera, ed. de Edward Charles Wickham, Oxford Classical Texts, 1901 (revisada per Heathcote William Garrod 1912).

Traduccions:

Horaci, *Sàtires i epístoles*. ed. i trad. d'Isidor Ribas i Llorenç Riber, FBM, Barcelona 1926.

Horaci, *Odes i Epodes*, 2 vols., ed. i trad. de Josep Vergés, FBM, Barcelona 1978-81.

Horaci, *Odes*, trad. de Jaume Juan, Adesiara, Barcelona 2020.

Horaci, *Epodes*, trad. de Joan Carbonell, La Magrana, Barcelona 2004.

Horaci, *Sàtires*. Pròleg i trad. de Jaume Juan, Adesiara, Barcelona 2008.

Horacio, *Odas y Epodos*. Ed. bilingüe de Manuel Fernández-Galiano i Vicente Cristóbal. Trad. de Manuel Fernández- Galiano. Introd. de Vicente Cristóbal, Cátedra, Madrid 1990.

Horacio, *Epodos, Odas y Carmen Secular*, introd., versió rítmica i notes de Rubén Bonifaz Nuño, Universidad Nacional Autónoma de México 2007 (versió bilingüe).

Horacio, *Sátiras, Epístolas, Arte Poética*, ed. bilingüe i trad. d'Horacio Silvestre, Cátedra, Madrid 1996.

Horacio, *Sátiras, Epístolas, Arte Poética*, introd., trad. i notes de José Luis Moralejo, Gredos, Madrid 2008.

Comentaris:

LEJAY, Paul, *Les satires d'Horace*, Hildesheim 1966.

MACLEOD, Colin William - RUDD, Nail, *Horace. Epistles. Epistle to the Pisones (Ars Poetica)*, 2 vols., Cambridge 1989.

NISBET, Robert George Murdoch - HUBBARD, Margaret, *Horatius, Carmina 1-2*, Oxford 1970-78.

PLESSIS, Frédéric - LEJAY, Paul - GALLETIER, Édouard, *Oeuvres d'Horace. I. Odes, Épodes et Chant Séculaire*, Hildesheim 1966.

QUINN, Kenneth, *Horace. The Odes*, Londres 1980.

Estudis sobre Horaci i el seu temps:

CORTÉS TOVAR, Rosario - FERNÁNDEZ CORTE, José Carlos (Eds.), *Bimilenario de Horacio*, Salamanca 1994.

CREMONA, Virginio, *La poesia civile di Orazio*, Milano 1986.

ENCICLOPEDIA ORAZIANA, 3 vols., Roma 1996-1998.

HARRISON, Stephen John (Ed.), *Homage to Horace. A Bimilenary Celebration*, Oxford 1995.

LANA, Italo, *Orazio: dalla poesia al silenzio*, Venosa 1993.

LA PENNA, Antonio, *Orazio e l'ideologia del principato*, Torí 1963.

MORALEJO, José Luis, *Horacio*, Gredos, Madrid 2012

RUDD, Nail, *Horace 2000: a Celebration. Essays for the Bimillennium*, Londres 1993.

SHACKLETON BAILEY, David Roy, *Profile of Horace*, Londres 1982.

Estudis sobre la poesia d'Horaci:

ARMSTRONG, David, *Horace*, New Haven-Londres 1989.

BRINK, Charles Oscar, *Horace on Poetry*, 3 vols., Cambridge 1963-82.

CUPAIUOLO, Fabio, *Lettura di Orazio lirico. Struttura delle Ode oraziane*, Nàpols 1967.

DELLA CORTE, Francesco - FEDELI, Paolo - CARENA, Carlo, *Q. Orazio Flacco. Le opere. II. Le Satire. Le Epistole. L'Arte Poetica*, 2 vols., Roma 1994.

GHISELLI, Alfredo, *Orazio*, Bolonya 1983.

PASOLI, Elio, *Le epistole letterarie di Orazio*, Bolonya 1964.

PASQUALI, Giorgio, *Orazio lirico*, Florència 1964.

RONCONI, Alessandro, *Orazio satiro*, Bari 1964.

RUDD, Nail, *Themes in Roman Satire*, Londres 1986.

WITKE, Charles, *Horace's Roman Odes. A Critical Examination*, Leiden 1983.